

teszi, hogy a British Muzeum csonka példánya nem más, mint a Fons Vitae eddig ismeretlen kiadása, melyet hogyan címezhetett bárki is Molnár Albert egyházi beszédeinek, elgondolni sem tudom.

Ezek szerint Szenczi Molnár Albert munkái között az állítólag 1625-ben nyomtatott egyházi beszédekről, mint soha nem létezettekről, többé szó sem lehet; azok helyett azonban tudomást nyertünk az ismeretlen szerző által irt Fons Vitae című magyar imádságos könyv eddig nem ismert első kiadásáról, mely Sz. Molnár Albert születésénél néhány évvel előbb II. János király korában (1571 előtt) jelent meg, s Szebeni Nyirő János által Brassóban volt nyomtatva. S e könyvet úgy mutathatjuk be, mint a brassói nyomdának, mely a XVI. században számos latin, német, görög és oláh könyvet adott ki, s melynek a XVI. századból eddig egy magyar termékét sem ismertük, magyar nyelvű első nyomtatványát.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUMI KÖNYVTÁR KELETI KÉZIRATAI.

Ismerteti: Goldziher Ignác.

A M. Nemzeti Múzeum könyvtára azon megtiszteltetésben részesített, hogy a gyűjteményében levő keleti kéziratok meghatározását reám bízta. Készséggel fogtam feladatomban megoldásához, mivel tanulmányaimmal szorosan összefügg s örvendek, hogy az eredményt e lapok t. olvasóival megismertethetem. Azon időben, mikor e kéziratok a Múzeum könyvtárába kerültek, keleti nyelvtanulmányokkal hazánkban még vajmi kevesen foglalkoztak; nem csuda tehát, ha azok determinációja nagy részben téves és sem a tartalomnak, sem pedig a tudomány mai igényeinek nem felel meg. A hogy Jankovich Miklós vagy más gyűjtő az egyes kéziratot meghatározta, akkép vezette azt be boldogemlékü Mátray Gábor buzgósa a lajstromba, s ily címet nyert aztán a kézirat a borítéktábláján és a czédula-catalogusban. Így történt azután nagy részben, hogy arabs könyvek törököknek, nyelvtaniak történelmieknak, s költemények korándaraboknak lettek cízi-

mezve, s a buvár, kit tanulmányai e kéziratokkal foglalkozni kész-
tettek, a czédula-catalogusból csak igen hézagos áttekintést
nyert azok tartalmáról.

Így volt ez egészen Fraknoi Vilmos könyvtárnokságáig.
Az általa inaugurált tudományos irány a keleti kéziratokat sem
hagyta figyelmen kívül. Az ő felszólítására ismertette Dr. Kohn
Sámuel úr a »Könyv-Szemle« 1877-iki folyamában a múzeumi
könyvtár héber kézirateit; ezen iránynak kíván szolgálni a jelen
közlemény is, mely a könyvtár arab, török, perzsa és más
nyelvű keleti kézirateit van hivatva e lapok tisztelt olvasóival
megismertetni.

Mint minden kicsi vagy nagy kéziratgyűjteményben, gyűjtemé-
nyünkben is az értéktelen dolgok halmaza között nem egy becses da-
rabra is akadtam, mely a nálunk keleti tanulmányokkal foglalko-
zóknak kétségtelenül hasznót fog hajtani. Ismertetésem csakis a
könyvekre terjed; a nemzeti muzeum török okmánygyűjte-
ménye nincsen bele foglalva. Csakis oly esetben, midőn valamely
codexbe vannak az okmányok beleillesztve, említettem fel azokat,
de ekkor is csak constatólólág. Azok alaposabb megvizsgálását
és meghatározását oly szaktárs fogja legsikeresebben és legna-
gyobb haszonnal végezni, kit történelmi tanulmányai is feljogo-
sítanak arra, hogy azoknak becséről ítéletet kockáztasson.

Hol csak az utóiratok alapján lehetett, mindenütt megje-
löltem a codex másoltatásának idejét és hovávalóságát, prove-
nientiáját. Gyűjteményünknek jó részét alkalmasint a törökök
hagyták itt hazánkból való kipusztulásukkor. A török zsákmány-
ból származó kézirati könyvek azonban, melyekből — mint
hallom — országszerte itt-ott még találkozok egy egy példány —
jó volna, ha az ily példányok birtokosai jelentenék azt, — nem
csak az országban maradtak; van belőle természetesen elég
Bécsben, de még távolabb vidékeken is mindenfelé. Érdekesnek
tartom erre nézve az eddig is ismert adatok kiegészítéseül a kö-
vetkező jegyzetet, melyet Bacher Vilmos tudós barátom
ezen dolgozatom alkalmából szives volt velem közölni. A bo-
roszlói városi könyvtár keleti kéziratei között búvárkodván,
Bacher úr egy 200 in fol. lapból álló török munkára akadt, mely
Firuzsâh ibn Melik Behmen-Sâh meséjének 15-ik kötetét foglalja ma-
gában s melynek táblájára a következő jegyzet van írva: »Als den

»2. 7br. A. 1686 die königl. Hungarische Vestung und Residenz-Stadt Buda oder Ofen von der Kays. Bayer. und Brandenburgischen Armee mit Sturm eingenommen wurde, habe ich den 16. dito dieses Buch von einem sächsischen Soldaten alda in Ofen gekauft. Augustin Urban Ulrich.« Ugyanazon könyvtár egy másik keleti kéziratában egy külön lapnak, melyre arab nyelvű ima van írva, hátsó oldalán ugyancsak Augustin Urban Ulrich aláírásával a következő jegyzet olvasható: »Nachdem den 2. 7 br. Anno 1686 mit Stürmender Hande die Vestung Buda oder Ofen von den Unsrigen eingenommen habe Ich den 16. dito diesen Brieff auf der Kayserl. Bresche alda gefunden.« *) A törökök hagyták itt kis gyűjteményünk egy részét is; egy másik részét adományozóik Törökországban szerezték meg és úgy adták a muzeumnak. A mennyire a codexen ily körülményeknek nyoma van, mindig híven igtattam oda az egyes számok végéhez. Már most fogjunk magához az ismertetéshez, az egyes darabokat nyelvek szerint csoportosítván, ¹⁾ még pedig A. alatt az arab, B. alatt a persa, C. alatt a török codexeket, melyeknek ismertetése után következnek D. alatt imádságos könyvek, kalendáriumok és vegyesek, melyek vegyest török-arab nyelven szerkesztvék. — Megjegyzem azonban, hogy ezen rovatok valamelyikébe soroztam egy kéziratot oly esetben is, midőn más nyelvű munkát is tartalmaz ugyan a codex, de ha azon könyv, mely a codex nevezetesebb részét képezi, az illető rovatba tartozik; p. o. XVIII. XXVIII. sz. s. a. t. Végre megjegyzem még, hogy a kéziratokat többnyire keleti ízlésű barna bőr borítja igen csinos préselt arabeszkekkel.

A.

Arab kéziratok.

I.

Korán. Negyedréti, 240 levélből álló kézirat. Igen szép és elég correct példány; terjed a könyv elejétől egészen a 109. szúráig; tehát csak a hat utolsó rövidke szúra hiányzik.

Jankovich Miklós gyűjteményéből. (Signaturája: 9 Quart. arab.)

¹⁾ A kéziratoknak könnyebb feltalálhatása végett, kitüntettem a régi signaturát is

*) Ily feljegyzésekkel ellátott kéziratok a hazai és külföldi könyvtárakban meglehetősen számmal vannak. Szerk.

II.

Korán elejétől az 58. szúra 12. verséig. 332 levél negyedréiben.
(Sign. 7 Quart. arab.)

III—IV.

Negyedrétű kéziratok. Úgy látszik ugyanazon egy teljes Koránpéldányból való részletek; a mohamedánoknál ugyanis az általunk is használt felosztásnál, mely szerint az iszlám szent könyve 114 úgynevezett szúrából áll, sokkal kedvezőbb a Koránnak 30 dzsuz' (plur. adzsza')-ra való felosztása. Abban a példányban, melyhez az előttünk fekvő két kötet tartozik, minden egyes dzsuz' külön kötöttetett. A III. 14 levélben magában foglalja az 1. dzsuz'-t. (szúra 1—2 v. 135), a margón vörös tintával az úgynevezett hét olvasásmód (azaz a lectio vulgatától eltérő *variae lectiones*) van feljegyezve, mely körülményre egy utóirat is utal; a címlapot megelőző lapon pedig azon általános kelettel bíró kezdőbetűk vannak magyarázva, melylyel az egyes szövegtradítorok neveit és az olvasásmódra vonatkozó szabályokat rövidítve szokták jelölni.

IV. 17 levélből álló kézirat 4.-réiben; a Korán XI. dzsuz'-ját tartalmazza, azaz: szúra 9 v. 75—11 v. 7. marginalis jegyzetek nélkül.

Jankovich Miklós gyűjteményéből. (Sign. 4. 5. Quart. arab.)

V.

Korán. XVI. dzsuz'; szúra 18 v. 75—20 v. 135. Negyedréű kézirat 20 levélből. Mily csekély fogalommal bírt az, ki a codexet ezelőtt determinálta, annak tartalmáról, mutatja ez a meghatározás: »Poema historicum de antiquo sermone in versibus arabicis.« Érdekes azonban az »antiquo sermone« keletkezése. Az első lap margóján olvasható: »Tizenhatodik dzsuz' a Kelâm Kadîm részeiből.« Kelâm Kadîm == »régí szózat« a Koránnak egyik neve, melyet bibliographusunk félreértett.

»Dieses Buch ist bey Eroberung Offen bekommen worden von denen Türken«, e feljegyzés mutatja a codex provenienciáját.

Jankovich Miklós gyűjteményéből. (Sign. 6 Quart. arab.)

VI.

Korán. I, II., III. dzsuz' mindegyik rész külön-külön választva. Szûra 1—3 v. 85. Ívrétû 33 levélbõl álló kézirat

Igen diszes kalligraphiájú példány. A czímlapon azt a jegyzést olvassuk, hogy ezen példányt, (illetõleg azt a példányt, melynek jelen kéziratunk csak egy részét képezi) a szultán udvari agája: Hadzi Beshîr ága a Belgrádi mecsetnek alapítványkép ajándékozta. Évszám 1155 = 1742. Ugyanezen könyvtárból való codexünk van még a XVI. szám alatt.

Horváth István gyûjteményébõl. (Sign. 15 fol. arab.)

VII.

Korán. XIII. dzsuz'. Nyolczadrétû kézirat, 22 levél.

(Sign. 1 Oct. arab.)

VIII.

Korán. 99. és 21. szûra (XVII. dzsuz') igen szép írással 21 levélbõl álló kézirat, negyedréiben.

Jankovich M. gyûjteményébõl. (Sign. 11 Quart. arab.)

IX.

Kézirat 12-ed réiben, 75 levél. Igen hézagok Korántörödek A czímlapon található német és latin jegyzetekbõl kitûnik, hogy 1686. Budavár bevétele alkalmával egy töröktõl ragadtatott el.

(Sign. 7 Duod. arab.)

X.

Koránmagyarázat, negyedréiben 38 levél. A Korán különféle helyeinek össze-vissza rendezetlenül egymásmellé kötött magyarázatai török és arab nyelven. — Képviseelve vannak a Korán következõ fejezetei:

még pedig arab kommentárral, a 45. 46. 47. 78. szûra; török kommentárral a 2. 7. 38. 68. szûra. Az arab kommentárdarabok Al-Bejdâvi nyomtatásban is megjelent Koránkommentárja egy valószínűleg valaha teljes codexnek töredékeit képezik, a mint a töredékeknek a Bejdâvi féle kommentárral való összehasonlításából meggyõzõdtem.

A codex egyik végén 4 levélen a mohammedán örökösödési jogtanra vonatkozó táblázatok vannak, melyek az egyes örökrészeket a különféle családi állapot szerint tüntetik fel. — Szintén töredék. — A másik végén egy török nyelven írott arab grammatica első lapja.

Döry József ajándéka 1804-ből. (Sign. 3 Quart. turc.)

XI.

Korán magyarázat. 274 levél, 4-ed rét. Sheikh-zâd é kommentárja Al-Bejdâwi híres Korán-tefszirjéhez. Fájdalom csak töredék; a kézirat margója igen sok helyén arab nyelven az a megjegyzés van kitéve, a melyet latin nyelven a bekötési táblán is látunk: Donatus ad templum magnum Urbis Bodum seu Budam (!) in Hungaria per sacerdotem ejus Schaichi Soliman Efendi; azaz codexünk a budai nagymecset könyvtárának vakfjához tartozott. V. ö. a XV. sz. [Az eredeti lapszámolás terjed fol. 20—294.] (Sign. 2 Quart. arab.)

XII.

Multaka al-abhur. Nyolczadrétű, 146 levélből álló kézirat. Címe: »A tengerek összefolyása.« Szerzője az aleppói származású Seikh Ibrahim Halabi, (megh. 956 = 1549.) ki I. Szulejmánnak az irodalom számára oly kedvező idejében Konstantinápolyba költözwén és az Ulama-testületbe felvétetvén a hanafita vallásirány főcodexei alapján (melyeket bevezetésében felsorol) egy új codexet dolgozott ki, mely azóta az oszmán birodalomban a legkedveltebb kánonjogi és ritustani alapkönyv; mind a teljes anyagot kimeríti, mind pedig azt igen átlátszó és praeciz módon adja elő. Ez az a könyv, melyből Muradgea d'Ohsson merítette a mohammedán jogra és ritusra vonatkozó fejezeteit (l. Allgemeine Schilderung des ottomanischen Reiches I. 25.) Török nyelvre is lefordították, ezen fordítást Mevkufatdzsi Muhammed Efendi készítette IV. Muhammed uralkodása alatt. (Hammer, Gesch. des osman. Reiches III. 361.) Kéziratunk a leíró utóirata szerint 1070-ben (= 16³⁹₆₀) készült. Később mindenféle marginalis jegyzettel bővítették tudós olvasók. A bekötési lapokon ugyanezek kezéből sok fetvaszerű jogi kérdés-felelet olvasható, úgymint mindenféle arab és török versek. Feljegyzése;

»Donavit Bibliothecae Musei nationalis Hungarici Cottus
Pestiensis Tab. iud. Assessor Ant. Szalaczky de eadem an. 1813.«
(Sign. 5 Oct. turc.)

XIII.

Chazânat al-fatâvî.

Ivrétü kézirat 91 levélből. A muhammedán kanonjogi irodalom egy igen érdekes részét képezi az úgynevezett fetvâk irodalma. Fetvâ-k alatt értjük azon »döntvényeket,« melyeket a mufti (e szó ugyanazon gyökérből való mint a fetvâ szó, s annyit jelent, mint: oly ember ki fetvâ-t kiad) a vallástörvényekre vonatkozólag bizonyos esetekben intézett kérdésekre a kanonjogi kútfők alapján szolgáltat. Régi idők óta a vallástörvény tudósai az ily fetvákat, melyek akár tényleg hozzájuk intézett kérdésekre vonatkoznak, akár pedig pusztán casuisticus értékkel birnak, egybe is gyűjtötték olyan muftik hasznára, kik vagy sokkal kevesebb tudománynyal, vagy sokkal kevesebb önállósággal birnak, semhogy minden felmerülő kánonjogi kérdés körül, melyre nézve a kútforrások sem intézkednek, azonnal saját becsületükből eligazodhassanak. Számos ily fetvâ-gyűjtemény van a muhammedán irodalomban, mindig a négy orthodox ritus-irány egyikének szempontjából. Az öreg Muradgea d'Ohssoon is híres Tableau de l'empire ottomane című munkájában a muhammedán kánoni törvény határozatairól szólóban sok alkalommal hivatkozik az ily fetvâ-gyűjteményekre. Azóta nyomtatásban is megjelentek ily gyűjtemények; ezek közül a leghíresebb a Fatâvî Kâdî Chân című, melyről Jelentésem 23. sat. lapján szólottam. A fetvâ-gyűjtemények, a mint már kiemelém, mindig egy-egy kánonjogi irány szempontjából vannak szerkesztve, azaz: vagy a hanafita, vagy a shâfîita, vagy a mâlikita, vagy a hanbalita iskola tanainak analogiáin alapulnak.

Egy ilyen a hanafita iskola szempontjából szerkesztett fetvâtár van előttünk a jelen codexben. A munka elején a 6 első levél, valamint a könyv vége is hiányozván, nehéz lett volna, az ilyféle munkák sokasága és tartalmuk hasonlósága miatt, a jelen könyvet meghatározni, ha az arab módon a metszetre jegyzett cím nem ad vala erre nézve utmutatást. Itt ezen címet olvas-

suk: »Chazânat-al-fatâvi« azaz a »fetvâ-k tárháza.« Ezen könyvczímmel nem találkozunk ugyan a muhammedán bibliographiában, de kétséget nem szenved, hogy az előttünk fekvő munka azonos Iftikhâr ad-Dîn Tâhir b. Ahmed, hanafita jogtudós (megh. 542 = 1147) Chulâszat al-fatâvî (A fetvák java része) című jogi munkájának első részével, melynek a mi kéziratunkéval megegyező tartalmát mutatja fel a londoni India Office kézirata is (Lásd Loth A Catalogue of the Manuscripts in the Library of the India Office. London 1877, p. 52 nr. 205); és nevezetes, hogy ez utóbbi kézirat is a Chazânat al-vâkîât címet viseli, mint a mienk a Chazânat al-fatâvi címét.

Tartalmazza ezen kötet I. Az imádság törvényeit. II. Alamizsnaosztás. III. A böjt. IV. A mekkai búcsú törvényeit. V. A házassági jogot. VI. Rabszolgák felszabadítását illető törvényeket. VII. Az eskükről szóló törvényeket. VIII. Az adást-vevést illető törvényeket. IX. A bírókat, a bírói eljárást, perrendtartást, tanuvallomásokat illető törvényeket X. A bérletre, a munkásokra s munkaadókra vonatkozó törvényeket. XI. A jótállásról. XII. Az építkezésről. XIII. Az őrzésre bízott dolgokkal összefüggő törvényekről. XIV. A kölcsönzésről. XV. A társas üzletekről. XVI. A vadászatról, az állatok öléséről, az áldozatról. XVII. A földbirtokkal összefüggő viszonyokról szóló törvényeket. (A kezdeten hiányzó 6 levél alkalmasint a »bâb-al-tahâret«-et — tisztaságról szóló fejezetet — tartalmazta.)

A codex igen hanyag neszkhî-írású; a diakritikus pontok igen gyakran teljesen vagy részben hiányoznak. A keleti izlésű bőrkötés jobboldali táblája belsején a következő jegyzetet olvassuk:

(Vörös tintával.) »A régi szó (azaz a Korán) kardját fogom — Alláhhhoz fordulok segélyért a megkövezett sátán ellen.«

[Vers: Kabdatan schemshîr-i Kelâm-i-Kadîm * A'ûdu b'illâhi min al-shejtân al-redzsim].

Ezután a szokásos invocatiók után: »Vettem ezen könyvet 5½ aszadî-n (tallér, melynek egyik oldalán oroszlán volt ábrázolva-Löwenthaler), még pedig tíz esztendeig lestem ezelőtt ezen könyvet, és nem birtam megszerezni, míg eljött az ideje, a hatalmas Alláh kedvessége folytán. Én a gyöngeségét és Alláhra való szorulását beismerő szegény, ki a hatalmas és gazdag Alláh-

tól bünbocsánatot reméllek: Ahmed b. Muhammed b. Haszan b. Muhammed, Imâm Shehrkøj ben. Bocsássa meg Allah mindnyájuknak nyilvános és titkos bűneiket. II. Rebîhó elején 1126 (= 1714.) Ez alatt valamivel régibb kézzel a könyv egy régibb birtokosának neve van feljegyezve: Thâbit Musztapha divánbeli jegyző (tezkeredzsi) b. Muhammed Efendi, b. Hâdzsi Redzseb Efendi b. 'Abd al-Szamad Efendi, b. Kara Muhammed basa, vezir, b. Haszan Efendi, b. 'Attâf Efendi, professor (müderrisz).

Az utolsó lapon ezt olvassuk: »Possidet Bibl. Regni ex dono Jos. Döry 1804.« (Sign. 11 Fol. turc.)

XIV.

Igen szép kiállítása kézirat, mely 8-adrétben 106 levélből áll. Címe leghelyesebben »Rituale Mahometanum« névvel határozható meg. A muhammedán imádkozással összefüggő rituais szabályok és törvények gyűjteménye, igen világos előadásban. A szerző nevét nem bírjuk a codex alapján meghatározni. Az első két lap folytán valamelyik olvasó interlinearis török fordítást kezdett a sorok közé szúrni. — Az első lapon a *consummatio matrimonii* (Kerdek) alkalmával elmondandó imádság van feljegyezve. Újabbkori feljegyzése:

»Donavit an. 1804 bibliothecae regnicolari Jos. Döry de Jobbaháza ad C.R. Legationem Constantinopoli Officialis.«

(Sign. 4 Quart. arab)

XV.

Latâ'if al-minan.

»Eine Sammlung theologischer, moralischer und ethischer Abhandlungen und Ueberlieferungen des Propheten von Abdol-wahab Ben Ahmed Esch-schiraawi Esch-schafii geschrieben zu Cairo im J. d. Hedschira 360. Dieser über dritthalb hundert Jahre alte Codex ist authograph, wie es am Ende ausdrücklich gesagt wird. Der Titel fehlt.«

Így determinálta a jelen kéziratot a hires Hammer-Purgstall József teljességgel helytelenül. A fentidézett meghatározás sem a könyv tartalmát, sem pedig a codex származását illetőleg

nem helyes. Szerzőjének neve helyesen így hangzik: Abû-l-Mavâhib 'Abd-al-Vahhâb b. Ahmad b 'Alî al-Sha'rânî (vagy mint rendszeren a nép szokta nevezni al-Sha'rânî) al-Anszârî megh. 973. hidzsra, 1565-6 Kr. u.) A szerzőnek irányáról és főmunkájáról l. Jelentésemet a M. T. Akadémia Könyvtára számára keletről hozott könyvekről, tekintettel a nyomdaviszonyokra keleten (Budapest 1874.) 24. lapján. — Al-Sha'rânî egyike az iszlám leghíresebb theosophusainak; a theosophiai mysticismus az iszlámban, mint más felekezeteken belül is, mindig ellentétbe helyezkedett a traditionalis theológiával; az iszlám terén a két irány összeütközése még nevezetesebb mint más felekezetek hasonló jelenségei. A két ellentétes irány között az iszlámban egy közvetítő irány támadt, melynek szerzőnk egyik legnevezetesebb képviselője; míg al-Gazâlî — ezen közvetítés egy másik híres képviselőjében a traditionalis theologia a kiegyezés eredményének túlnyomó eleme, addig szerzőnkben a mysticismus túlnyomó; hiszen Al-Sha'rânî egy dervisrendnek is megalapítójaként szerepel, mely rendnek tagjai még most is léteznek Egyiptomban. Szerző egyike Egyiptom leghíresebb muhammedán embereinek a hidzsra X. századából és muhammedán módra érdemesnek tartotta, miután egy híressé vált nagy könyvben (lavâkih al-anvâr) híres szent kortársainak életét és csudás tetteit megírta vala, saját életéről és kitűnőségeiről is szólni. A muhammedánok nem tartják illetlen dolognak, hogy valaki egy vaskos könyvben azt bizonyítsa, hogy a szerző nagy férfiú. Azt mondják, hogy ily munkában a szerző Alláhnak hálát ad azon sok kegyelemért, melylyel őt elárasztotta. Ezen irodalmi sajátosság leghíresebb képviselője Al-Szujûti, ki egy könyvet irt következő mondásának igazolására: »Én vagyok Alláh legkitűnőbb teremtménye, mi előadásaimat és munkáimat illeti.« A muhammedán autobiographicus irodalom többnyire ily termékekből áll. Ezen rovatba tartozik a jelen munka is, mely ennél fogva nem oly tartalmú, minőnek Hammer határozza. Címe hiányzik; de nem kerül ezen irodalom ismerőjének nagy fáradságába felismerni, hogy al-Sha'rânî ily című munkájával van dolgunk:

»Latâ'if al-minan v'al-achlâk* fî bejân vudzsûb al-tahadduth bi-nîmat Allâh 'ala-litlâk« azaz:

»Finomságok a jótétemények és tulajdonságokról, annak bebizonyítására, hogy egyáltalán szükséges Allahnak kegyelmeiről beszélni«, vagy szabatosabban kifejezve: Felsorolása mindazon jótéteményeknek és jó tulajdonságoknak, melyekben Alláh a szerzőt részesítette, még pedig felsorolásuk nem az önmagasztalás czéljából, hanem azért, hogy a szerző Alláh kegyelmét elismerje, és neki hálát adjon érte. A munka a szerénység leple alatt fellépő öntömjénezés, melyet nyugati írótól már abban az időben is botrányosnak találtak volna, de mely a keleti olvasó közönség ízlésének éppen megfelelő volt. Mindamellettt vagy tán éppen ezen körülménynél fogva, a munka sok oldalról bir érdekel; megismertet a nagyhirű szerző életének és nyilvános viszonyainak legérdekesebb mozzanataival; igen fontos kortörténeti adatokat szolgáltat nevezetesen a szerző korának művelődéstörténetére nézve. Mindenesetre fölötte óvatos kritikával kell fogadni azokat az adatokat, melyek a szerző életére vonatkoznak. Szivesen állunk reá törzsfája hitelességére, melyet a munka elején közöl. De mily bizalmat ébreszszenek a szerző józansága iránt azon komoly hangon elmondott történetek, melyek az istennel való személyes közlekedéséről. (lá t t a Allah-t, midőn egykor a mecsetet söpörte) a prófétákkal, angyalokkal stb. való személyes érintkezéséről szólnak? Az angyalok mecsetbeli előadásai alkalmával a hallgatók közt voltak találhatók; sőt egykor a tudós daemonok theologiai kérdéseket intéztek hozzá írásban is, melyekre ő egy terjedelmes munkával felelt. Érdekesek a munkának azon részei, melyekben ellenségeinek áskálódásairól szól. Többek között p. o. egy híressé vált munkájába mindenféle eretnek paragraphusokat csempészték be, és az így interpolált másolatokat terjesztették az Azhar mecsetben, hol nagy lázongást idéztek elő. Ily hamisítások előfordulhattak azokban a kéziratok időkbén. A híres Fakhr al Dîn Râzî nagy Korán-kommentárjába p. o. becsempészték egy helyet, melyben a szerzőt egy keleten gyakorolt piszkos bűn védelmére bocsátják. A hamisítatlan kéziratokban ezen fertelmes hely nem található. A keleti kézírathamisítás az irodalomtörténet egy igen érdekes fejezete. Bőven szól a szerző egyes erkölcsi kiválóságairól, különösen bőkezűségéről. Három folio oldalon névleg sorolja fel mindazokat az embereket, kiknek ruházatot ajándékozott; pontosan

határozza meg a ruhadarabok miségét és értékét egyenkint egyiptomi pénzérték szerint. Bőven szól tanulmányairól, még pedig mind seikhjeiről, mind pedig azon munkákról, melyeket 25 éves koráig áttanulmányozott. Azt állítja, hogy nincsen kortársa, ki nálánál terjedelmesebb olvasottsággal birna. Legérdekesebb a munka egynehány helye, hol vallástani irányáról szól. Több helyen röviden kifejti azon thesisét, mely később a Mízân című munkában bővebb kidolgozásra talált (V. ö. Jelentés stb. e. h.) a 4 orthodox ritus egyenlő értékéről. Igen fontos a mysticismus körén belül elfoglalt állására nézve egy hatalmas polemia a pantheismus ellen. — A tartalom ezen rövid jellemzése után térjünk át magára a codexre. Erre nézve következőket kell megjegyeznünk:

A codex fölötte hiányos és alig tartalmazza a könyv felét; 108 folió van meg és azon codex, melynek töredéke a jelen kézirat mint az eredeti lapszámozás mutatja, 207 folióból állott; minduntalan egyes lapok hiányzanak, és a meglevők is, különösen a könyv elején és végén, sajnos sérüléseket szenvedtek.

Codexünk nem autograph kézirat. Hammert, ki ilyennek tartja, a codex végső sorai tévútra vezették. Ezek fordításban körülbelül ennyit mondanak: »Szól [a szerző]: »Bevégeztetett szerzőjének (név) keze által 960-iki Rabi' al-avval hó újholdnapján Kairóban (Alláh őrizze e várost) stb. . . . Bevégeztetett e könyv a bőkezű Alláh segélyével a gyöngé szolgál, Szálih b. Hidâjet b. 'Abd-al Mu'min, keze által (bocsásson meg Alláh ő neki és szüleinek és őseinek, és tanítóinak és mindazoknak, kik ezen ékes könyv leírására serkentették, és Muhammed egész népének) 1064-ben.« Hammer ezen utóiratnak csak elejét nézte, és innen támadt tévedése. A dolog pedig úgy áll, hogy a másoló, ki nyilván a szerző példányát használta, a szerző saját utóiratát is másolta. — A címlapon vörös tentával a könyv czime volt feljegyezve, de ezen rész legfontosabb fele ki van tépve vagy rágva, úgy hogy a codex meghatározására semmi haszonnal nem volt. A vége meg van még, de ez sem nyújt adatot a könyv miségére nézve. Végén ezen datum olvasható: »Hozzáfogtam ezen könyv leírásához, segélyért Alláhhoz a hatalmas-hoz és adományozóhoz folyamodván, a nemes Shavvál hónapban 1061 (= 1651).« A másoló tehát közel három évig bibelődött e

másolattal. A könyv margóján a fontosabb helyeknek rövid tartalma van megjelölve; a sorok között, helylyel-közzel a ritkábban előforduló arab szók török fordítása van későbbi kézzel feljegyezve.

Ugyancsak a címlapon későbbi kézből a fekete tentával írott következő 10 sort találjuk: »Hála légyen Allâhnak, a ki »jóságából és kegyelméből hozzánk juttatta ezen áldott, nemes és »kedves könyvet; ezután alapítványt alkottunk vele, még pedig »rendes, a vallásnak megfelelő alapítványt, a kegyes istennek »tetszését akarván ezáltal kinyerni. Én a jőtevő Allâh bűnbo- »csánatára szoruló szolgálja, Sheikh Szulejmân a nagy »mecset prédikátora Budun (**Buda**) városában, őrizze »meg Allah e várost minden bajtól, e könyvet »ezen mecsetnek adományoztam azon feltétel »alatt, hogy soha a nevezett városból el ne vigyék, »kivéven gyermekeink számára. És hála légyen Allâhnak a világok »urának, háláját említvén, sok sok hálát adván.« Évszáma ezen utóiratnak nincsen. De felvilágosítást ad ezen pár sor arra nézve, hogyan került a codex hozzánk. A törökök el nem vitték Budáról; a nagy dzsami'ból, melynek Szulejmân prédikátor ajándékozta, múzeumunkba került. Mi uton? erre is feleletet ad codextünk. Legvégén ugyanis egy monogrammbélyeg jelöli a könyv közvetítő birtokosát, még pedig egy B. E. S. betűket ölelő monogram, azaz: Bibliotheca evangelica Semproniensis, melyből egy pár codex került könyvtárunkba; még ezen ismertetésben is fogunk találkozni ezen B. E. S. monogrammal ellátott codexszel, a melyben egy külön jegyzet feltünteti annak nevét, ki a codexet a sopronyi könyvtárnak ajándékozta. Az említett monogrammbélyeg, mint Müllner, sopronyi ev. lyc. tanár és könyvtárnok ur szíves értesítéséből tudom, az ottani könyveken igen gyakran található.

Codextünkből több példány létezik különféle könyvtárakban. Ismerem a drezdai könyvtár példányát (v. ö. Fleischer Catalogus Codd. MSS. orientalium bibliothecae reg. Drezd. p. 66—6) és a kairói alkirály könyvtárában levőt. (Sign. 10. fol. ~~amb.~~) *ture.*

XVI.

Ívrétű kézirat 243 levél igen tiszta és rendes neszkhî írással. Redzseb b. Ahmed hâdzsinak ily című munkája: Alvaszî lâ al-Ahmadîjjâ val-darî â-al-szarmadîjjâ

fî sharh Tarikat-al-Muhammadijjâ. — Ezen munka, mely a muhammedán dogmatika tanulmányozására nézve igen nagy fontossággal bír, terjedelmes kommentár Muhammed Birgevi (megh. 981 = 1573) híres muhammedán hittanár, ily című munkájához: al-Tarikâ al-Muhammadijjâ azaz: »A muhammedán ut,« mely munka rövid, összefoglaló tankönyvszerű előadásban az iszlám főtanait foglalja magában. Ezen munkát nem szabad összezavarni Birgevi Riszâle v. Vaszíjjâ cím alatt ismeretes és nagyon elterjedt katechismusával. Kommentárunk, bő és az iszlám hittanának egész nagy birodalmára kiterjedő értekezéseket tartalmaz, és minden tekintetben nagybecsűnek mondható, sőt megérdemelné, hogy behatóbb kutatás tárgyává tétessék, a mi jelen ismertetésünknek nem lehet feladata.

A codexnek következő utóirata ad felvilágosítást a másolat eredetéről: »Bevégeztetett ezen könyv másolása csütörtökön az áldott Shavvâl hó 26-án, az 1162 (= 1749)-ik évben. Engedje meg Alláh, hogy felfogjuk mindazokat a hasznos tanításokat, melyek benne foglaltatnak, és kedvezzon nekünk, hogy úgy cselekedjünk a mint ő szereti és kedveli. Ime ő az, a ki a jó cselekedetekre segít. Reményeljük mindenkitől, ki e könyvet tanulmányozza, hogy leirójáért imádkozzék és bűne megbocsáttatásaért fohászkodjék. Tisztázta Ahmed b. Szâlih b. Muhammed, adjon neki Alláh sikert és őrizze meg őt gyűlöltőtől, épen akkor, midőn Belgrádban imámmá neveztetett ki a Hádzsi Beshîr Aga-féle mecsethez.« (Tehát ugyanazon alapítványból való mint a VI. sz. alatti Korán.) Ezen utóiratot megelőzi magának a szerzőnek utóirata, melyből megtudjuk, hogy szerző munkáját 1087-ben (= 1676) végezte be. Ezen adatot Hádzsi Chalfa (Lexicon bibliographicum ed. Flügel VI. 161) is közli. Az említett muhammedán irodalomtörténeti encyklopaedia szerzője a Redzseb b. Ahmed munkája felemlítésének szentelt pár sorban kiemeli a munka nagy fontosságát. — Van belőle egy keleti kiadás is (Konstantinápoly 1261 = 1845. 2 kötet 4°), mely azonban nem oly hozzáférhető, hogy létezése kéziratunk becsét csökkentené.

Feljegyzése: »Codicem hunc Belgrado recuperato inter spolia repertum emi à 10 fl. — Évszám: 1791.«

A bekötés tábláján: »E collectione libraria Pris Josephi Jakosics à Buda.«

Jankovich Mikl. gyűjteményéből. (Sign. 1 fol. arab.)

XVII.

8-adrétű kézirat, 39 levél, mely a következő két munkát foglalja magában: 1. Burhân al-Dîn Ibrâhîm [al-Zarnudzsi] (XII. század.) munkáját: *Ta 'lîm al muta' allim tarik al-ta 'allum*, azaz: »a tanuló oktatása a tanulás útjára« A codex a címet hibásan mutatja, úgy hogy a muta 'allim — és tarik szók közé, e szók jutottak: *lakâna murshidan*. A codex tartalmát a könyvt. jelenlegi címe: »*Grammaticae arabicae species turcico idiomate exarata*« hibásan jelzi. Sem török nyelven nincs ezen könyv szerkesztve, sem pedig grammatikát nem tárgyal; arab nyelven előadja mindazon kellékeket, melyekkel a vallástudománynyal foglalkozóknak birniok kell.

Ezen könyvből nagyon sok kézirat létezik; úgyszintén három kiadás. Legelőször Reland Adorján adta ki Utrechtben 1708-ban két latin fordítással, melyek egyikét Roostgard Frigyes, a kiadás alapjául szolgáló kézirat birtokosa, egy Rómában tartozkodó maronita pap segélyével készítette, a másikat Abrahamus Echelensis dolgozta. A leghasználatosabb kiadás, ily cím alatt jelent meg: *Borhân-ed-dîni es Sernûdji Enchiridion studiosi; ad fidem editionis Relandianae necnon trium codicum Lips. et duorum Berolin. denuo arabice edidit, latine vertit, praecipuos lectt. varr. et scholia Ibn Ismaëlis selecta ex cod. Lips. et Berolin adjecit, textum et scholia vocalibus instruxit et lexico explanavit Carolus Caspari Dessaviensis. Praefatus est Henr. Orthob. Fleischer. — Lipsiae 1838. 4°*. Egy harmadik kiadás Murshidabadban, Indiában jelent meg 1265 (= 1848) évben.

A 31. levélen más munka következik: 2. Fikh Kejdânîjja [helyesebben így kellene: Fikh Kejdâni (himmemü raggal)] azaz: Kejdâni nevű muhammedán kanonista »fikh«je, vagyis a muhammedán kánonjog alapelvei. Igen hasznos kézikönyvecske, melyben a muhammedán kánonjog tanulmányozására szükséges legelemiebb alapismeretek vannak közölve.

Teljesebb példány a bécsinél, Flügel III. 505; sűrű török interlinearis szómagyarázatokkal. — A végén ez a török vers van későbbi kézzel feljegyezve:

Tengri rahmet ejleszün ol dzsân icsün * kim okaja fâtihat
jârân icsün —

»Ó isten! Kegyelmezzél oly léleknek, mely a fátihát olvassa
a barátokért!«

Az írás évszáma nincsen kitéve, de alkalmasint ugyanaz, mint az előző könyvecskéé.

Mindkét könyvecske egy alapítványhoz tartozott, a mi onnét tűnik ki, hogy mindkettőnek elején, végén, itt-ott a margókon ezen jegyzet olvasható: *Al-vak fî sze bîl Allâh* = Az alapítvány Allâh útján van. (Sign. 30 oct. ture.)

XVIII.

Ívrétű, 216 levélből álló kézirat. 1. 'Abd al-Halim b. Lutf Allâh rhetorikai értekezése. Ezen munka bibliographiai helyére nézve a következőt kell megjegyezni. Az arab rhetorika ('ilm al-ma'â nî v-al bejân) egyik alapmunkája, a Dzsélâl al-Din Muhammed al-Kazwînî (megh. 793 = 1338) által szerkesztett Talchisz al-Miftâh című munka, mely eredetileg a Jûszuf al-Szakkâkî (megh. 623 = 1226/7) Miftâh al'ulûm »a tudomány kulcsa« című encyklopaediája rhetorikai részének önálló földolgozása. — A Telchîsz-hez Sza'd al-Din al-Taftazânî (748-ban = 1347-ben) írta Al-Mutavval (= a kiterjesztett) című nagy kommentárját, mely kommentár egyes helyeihez az előttünk fekvő kézirat nyújt superkommentárt. (V. ö. Mehren, Rhethorik der Araber Kopenhagen (1853. 8. lap.) 'Abd al-Halim korát nem határozhatjuk meg az irodalomtörténeti segédforrások adataiból; így p. o. Hâdzsi Chalfâ Lexicon bibliographicum-ában sem fordul elő.

2. Sza'd al-Din al-Taftazânînak fent említett Al-Mutavval című munkája, mely a muhammedán tudomány egyik igen fontos irodalmi terméke, a mennyiben a rhetorika tudománya a muhammedánoknál a Koránnak és a hagyományoknak tanulmányából indul ki, melyeknek ékességeit törekedik kimutatni, és a prófán műremekekre alkalmazni. — Mindkét munka teljes és számos hasznavehető marginalis magyarázó jegyzetekkel igen használható codexet mutat elénk.

Az utóirat szerint ezen kézirat másolása Dzsordzsánijja városában hétfőn Ramadán hó 2-ikán a 746 ik évben (= 1345) kezdetett meg és Aberkûh helységben 748-ban végeztetett be.

Ezen utóíratból az tűnnék ki, hogy a codex a szerzővel egykorú, a mit azonban az írás minőségénél fogva kétségbe vonok, a szerző kéziratának utóíratát alkalmasint a másoló a munka végén szintén lemásolta, a mint ennek példáját fentt a XV. sz. a. is láttuk. Mindenesetre elég becses és jó codex a miénk is.

3. Fol. 207—209. Vegyes jegyzetek és kivonatok. 4. T ö r ö k nyelven irt magyarázatok ugyancsak a 2. alatt ismertetett munkáról, különösen metrikai szempontból. (7 fol.)

(Sign. 2 fol. arab.)

XIX.

12-edrétű kézirat 121 levél; Kitâb al-szub' ijjât. (»A hét dolgok könyve.«) Szerzője: Abû Naszr. Muhammed b-'Abd-al-Rahmân âl-Hamadânî. Ezen könyv a hét napjaira vonatkozó traditiókat sorolja fel. Legújabb időben létesült belőle egy keleti kiadás, még pedig a keleti typographia szokása szerint egy másik nagyobb könyv margójára nyomtatták. Megjelent Bulakban 1294 = 1878. Al-Fashanî Arba' in-kommentárjának margóin, in 4°.

Kéziratunk végén csonka; nincsen keltezve.

Ex bibl. Com. Széchényi. (Sign. 9 duodec. arab.)

XX.

'Abd al-Rahmân Dzsâmî arab grammatikai munkája; szöveg és kommentár 4edrétben 222 levél.: A címlap és a könyv eleje hiányzik, de a hiányzó rész csak igen csekély lehet, minthogy az első meglevő lapon azoknak a fogalmaknak magyarázatát találjuk, melyeken az arab grammatikai munkák kezdődni szoktak. — Az utóíratból megtudjuk a szerző nevét. Így hangzik ezen utóírat: »Kipihent ezen munkának feketéből fehérre való áttételétől (az arab műnyelvben szavâd = fekete-ség annyi mint: fogalmazás, bejâd = fehérség annyi mint letisztázás) a szegény szolga 'Abd al-Rahmân Dzsâmi szombaton reggel (867-iki = 1463) Ramadân hó 11-én. Ó Allâh bocsáss meg nékem és mindazoknak, kik a könyvbe pillantanak, ó te az irgalmasok legirgalmasbika!« A másoló meg azt jegyezte oda, hogy példányával pénteken, 1036-iki (= 1627.) Dzsomâda al-thâni-ban készült el. — Ezek szerint nem szenved

kétséget, hogy az előttünk fekvő kézirat a híres persa költőnek, Dzsâmî-nak (l. XXIV. sz. a.) kommentárját tartalmazza, melyet az Al-Kâfija »az elégséges« című grammatikai alpmunkához (szerzője Ibn al Hâdzsib megh. 646 = 1248) irt, saját fiának Dijâ al-Dîn-nak hasznára irt és ennél fogva Al-favâ'id al-Dijâ'ijjâ-nak (Diâ féle hasznos megjegyzések) nevezett el; továbbá az sem, hogy mily hibás a codex tábláján olvasható ezen meghatározás: »Historia caedis Alimana et Korani Sura 20—21a«.

Jankovich M. gyűjteményéből.

(Sign. 10. Qu. ar.)

XXI.

Negyedrétű kézirat 217 levél. 'Iszâm al-Dîn b. Muhammed b. 'Arabshâh al-Izfarâinî (megh. 953—45 között = 1536—38 Kr. u.) »Hâshijâ 'ala-l-favâ'id al-Dijâ'ijjâ című munkája, mely mély grammatikai tudománnyal szerkesztett értekezéseket tartalmaz Dzsâmî-nak a Kâfija-ról irt munkájához (l. a megelőző számot.)

Mindhárom könyvből sok példány létezik kéziratban, mindhárom ki is van már nyomtatva. még pedig az alpmunka több ízben Európában és keleten, a Dzsâmî-féle jegyzetek Konstantinápolyban, az Isfarâ'ini-féle glossák szintén Konstantinápolyban. (Lásd, Flügel I. 163, 168). Codexünk a munkának ugyan legnagyobb részét, de mindamellet csonkán tartalmazza, a közepéből is hiányzik egy pár lap, a vége sincsen meg; de a helyett a margó egy szorgalmas olvasónak igen hasznos superkommentárját tartalmazza. A kézirat, mint sejtem, valaha Belgrádban volt honos, mert a külső lapokon és a könyv közepén levő egy üres lapon jegyzeteket tartalmaz török nyelven a Belgrád várában előfordult eseményekről. Ezen jegyzetek az 1145-ik és 1196. évről szólnak. Érdekes az utóbbi: bőbeszédűen jegyzi fel, a hó és nap pontos megjelölésével azt az esetet, midőn valami Clement Chalik (sic) a bebörtönzött Ahmed Beget megölte, a mi ezen feljegyzésből ítélve akkor valami nagy esemény lehetett. A címlapból azt tudjuk meg, hogy ezen kéziratnak 1194-ben birtokosa volt; Thâbit Musztapha Efendi szendrői Tezke-

redzsi, kinek apja Muhammed Efendi, Hadzsi Redzseb Efendi váradí muftinak fia.

A fennebbi jellemzésből látható az eddigi jelzés hibás volta; ebben az van mondva: »De Regimine Ahssameddini Alizsamai Nanasio-Codex historicus.« (Sign. Quart ture 6.)

XXII.

Keresztyén-arab codex. 352 levél, 12-edrét. Kitâb madâ'ih mukaddasz (olv. mukaddaszâ.) Az egyik czímlapon ezüstözött színezéssel ékesített kereszt; a másikon arab nyelven a következő könyvcím: »Atyának, fiúnak és szentlélek egy isten nevében, Amen. Ez a szent dicsőítő versek könyve; az első dicsőítés az arany evangéliomu Sz. János dicsőítése, imádságának áldása legyen rajtunk.« Ezután Arany-száju Sz. János életrajza következik 54 lapon, továbbá eléggé gyarló arab nyelven számos madâ'ih a sz. Szűzre, (rendesen alphabeticus rendű strophákban), Dimász a megtért lator "élete és dicsőítése. Sz. Baktar (Victor?) b. Romanusz dicsőítése, egy pár vallásos tartalmu hosszabbra rövidebbre nyúló költemény. A költemények szerzői is meg vannak itt ott nevezve, még pedig ezeket találjuk: Fadl-Alláh al-Abjâri, Johanna al-Szamanûdî, Jûszuf al-Szindivânî, legtöbb darabbal al-Abjâri mûzsája van képviselve, tôle vannak többnyire a szent szűzre vonatkozó darabok. Ezen szent költemények közé profán dolgok is vegyültek. A szent Dimász és Sz. Victor életrajzai között bölcs mondásokon kívül helyet foglal a Bolhákról szóló egy költői elbeszélés, mely csintalanságra nézve Harîri-re emlékeztet. A kötet vége felé olvasuk: »Történetét Armâniusz királynak és gyermekeinek, nevezetesen Jánosnak és hugának, kik egymással közösködtek és gyermeket szültek, kinek ennél fogva anyja egyuttal nagynénje és apja nagybátyja volt.« A Sz. Victor története végén, mely gyűjteményünk 5-ik darabja, megtudjuk a másoló nevét: Szurjâl (azaz: Cyrill) Shammasz (= diaconus) ibn Abul-Mina Kaszisz (= pap). A gyűjtemény a patriarchára, a püspökökre és papokra vonatkozó epigrammszerű dicsérő költeményekkel végződik.

Ezen munka minden kétségen kívül az egyiptomi kereszténység terméke és mint ilyen igen érdekes.

(Sign. 2 duod. arab.)

XXIII.

Ezen kézirat 269 levélből áll 12-edrében s háromfelét tartalmaz ugyanis: 1. MI éjszakából a »Nuzhet azzamân és Sârrakân« történetét. (219 levél)

2. Vulgaris arab nyelven rövid történetkéket aztán ugynevezett mavâliâ-kat azaz népdalokat, melyek az ilyen mavâliâ-gyűjtőkre és a vulgaris arab költészet tanulmányozóira nézve igen érdekesek. (31 levél.)

3. Példabeszédek és magyarázataik. Abû 'Ubejd al-Bavâti tól. (19 levél.)

[Ezen codex a XXII. számúéval rokon írással bir, és mint a hasonló bekötés is mutatja ugyanazon egy gyűjteményből valók mindketten.]

(Sign. 3 duod. arab.)

B) Persa kéziratok.

XXIV.

Szép sárgás keleti papíron csinosan kiállított kézirat, 236 lev. Dzsâmî, Maulânâ Nûr al-Dîn 'Abd-al-rahmân híres persaköltő (szül. 1414, megh. 1492) munkája:

Szilszilet al-dahab: azaz:

Arany lán cz. — Ezen költői munka a szerző híres Ötösének (Khamsza) illetőleg Hetesének (Hefte) egyik részét képezi. még pedig egyikét azon két résznek, melyeket Dzsâmî az Ötös befejezése után függesztett a gyűjteményhez. A munka kezdete előtt, (fol. 4b) kéziratunk a teljes Hetes bevezetését mutatja, a miből azt lehet látni, hogy a »Catena aurea« ezen Hetes első darabjának volt rendelve. A munka azon mystikus moráltanokkal foglalkozik, melyeknek egyik legelőkelőbb képviselője a keleti irodalomban épen szerzőnk. A tanköltemény folyását számos elbeszélések és példázatok (kisszâ, hikâjat, amthâl), élénkítik.

Codexünk igen csinos ta'likirásu kézirat; az egyes lapok aranyozott kerítéssel, a címek vörös tentával; íratott 972 ben, (= 1564) tehát 72 évvel szerző halála után.

A codex provenienciájáról a boríték belsején a következő egykorú feljegyzést találjuk: »Molla Dschami Catena aurea oratione ligata in persico idiomate conscripta et a Jos. Dörý ad Legationem C. R. Austr. Constantinopoli officiali Bibliothecae Regni an. 1804 donata.«
(Sign. 1 Oct. Pers.)

XXV.

Igen jó szövegű csinos kézirat 12-edrétben 72 levéllel; neszkhíírás; iratott Szeraj-városában 975 (= 1567-ben.) A sorok között és a lapszéleken török nyelvű jegyzetek vannak. A XXIV. szám alatti szerző Behârisztân (tavaszi kert) című munkája, melyben híres elődjének Sza'dinak »Rózsakertjét« (Gülisztân) törekedett utánozni. Ezen munka a mint keleten roppant népszerűségnek örvend, úgy a nyugati orientalistáknak is Schlechta-Wssehrd Ottokár báró gyönyörű kiadása és fordítása (Der Frühlingsgarten von Mewlana Abdurrahman Dzsemi. Wien 1846) folytán egyik legkedvesebb olvasmánya e téren.

A kézirat belső borítékán a következő feljegyzés olvasható: »Molla Dschami Tempus vernum opus prosa, ligatoque sermone scriptum quod morales doctrinas continet, Persice, donauit Bibliothecae regnicolari D. Dörý ad Legationem Caes. Riam Constantinopoli Officialis. 1804.«
(Sign. Duod. pers. 1.)

XXVI.

71 levélből álló kézirat 8-rétben. Ezen codex, melynek mind eleje, mind pedig vége hiányzik, úgy hogy meghatározásának legszükségesebb segédeszközei nélkül szűkölködünk, véleményem szerint a hírneves misztikus költő Dzselâl al-Dîn Rúmî (szül. 1207, megh. 1273.) kiválogatott költői leveleit tartalmazza. Szerző egyike az iszlám leghíresebb misztikus tudósainak és költőinek, ki Koniában Kisásziban azt a híres dervisrendet alapította, mely a Mevlevi nevezet alatt mai napig egyike az iszlám legjelentékenyebb dervisrendjeinek, melynek főnökei még most is az alapítónak Koniában meghonosult családjából választatnak, és mint tudva van, többek között azzal a kiváltsággal is bírnak,

hogy a szultán trónraléptekor ők övedzik derekára a kardot, mely szertartás az európai fejedelmek megkoronáztatását helyettesíti náluk. Dzselal al-Din híres munkája a *Methnevi*, mely a muhammedán theosophiai költészeti alpmunkájának nevezhető, s sokkal híresebb, semhogy itt bővebben kellene azt jellemezni.

Az előttünk fekvő kéziratot is irodalomtörténeti nevezetességnek tekinthetjük; a híres Dzselâl al-Dîn némely költői levélét tartalmazza, melyeket szultánokhoz, magasrangú államférfiakhoz és barátokhoz intézett; közöttük van Muhammed szultán, Dzsihâns'âh szultán, Haszan Bég és mások; ott van Szejfi költő, kiről (fol. 65a) egy prózában írt levélben így szól: »Mevlânâ Szejfi, ki a gazal ékességében és beszéde szépségében páratlan, eszének ékességére és képzeletének finomságára nézve a tökéletesség fokáig jutott, a homályos versek és logogryphek írásában messzeterjedő hírnévre tett szert és a homályosságok megoldása által a nehézségek megoldója nevét érdemelte ki stb.« A következő lapon valami Dervis 'Alî-hoz írt egy magasztaló levél tálatatik stb.

Annak állítására, hogy ezen levelek Dzselâl al-Dîn Rûmi tollából származnak, feljogosít bennünket a fol. 70b egy költői levél élén található ezen felírás: »Bi-ba'zi machâdîm ki kitâb-i methnevi în fakir talab kerde bûdend nuvishte shude »Hivatalos személyhez, ki ezen **szegénynek** (azaz: a szerző) **Methnevî** könyvét kérte, iratott«; az ezen felírás után következő versben munkáját magasztalja. Az önmagasztalás és saját magának tömjénezése a keleti, különösen a theosoph irodalomban oly közönséges tünemény és oly annyira szokta a mi európai izlésünk határait túllépni, hogy azt, a mit a híres költő e versben saját magasztalására mond, öntudata vajmi szerény nyilatkozásának mondhatjuk.

Valóban szívből sajnálhatjuk ezen gazdag tartalmu érdekes kézirat, hiányos voltát; annál is inkább, mert a mennyi belőle megvan, igen szép neszkhî írása által tűnik ki.

Eddig egészen hibásan: »Poema persicum argumenti mystico-religiosi« ként volt jelezve.

Jankovich Miklós gyűjteményéből. (Sign: 3 Quart pers.)

XXVII.

Lejla-ve-Medzsûn. Igen csinos kiállítású kézirat, 8-adrétben, 83 levél. Mint az írás jelleme mutatja kétségkívül török kéz írta. A két közmondásossá vált szerelmes, kiknek szerelmét a legmagasztosabb keleti, különösen persa költők énekeltek meg (Dzsámi, Nizâmî, és mások), szerelmének költői története. Jelen munka szerzője kit a codex nem nevez meg: 'Abdallâh al-Hâtifi, Dzsámi hugának fia, (megh. 1520 ban.) Mint elődjeinek, kik ezen szerelmes történetet megírták, Lejla-ve Madzsûnjai úgy ez is egy öt részből álló epicus cyclusnak egyik része, és bevezetéseként Alláhnak, a prófétának, 'Alinak külön külön költeményekben való dicsőítését mondván el, tér át a költemény tulajdonképeni tárgyára, mely külön felírásokkal bíró fejezetekre van osztva. Kézirat majd minden nagyobb könyvtárban található belőle, van egy calcuttai kiadása is.

A költemény befejezése után 6 lapon a munkához nem tartozó és vele semmiféle összefüggésben nem levő jegyzetek vannak idegen kézről; még pedig:

1. Abu-l-Szu' ûd Efendi, híres mufti, egy imádsága (arab nyelven.)

2. A Korán szûra II. v. 201. helyének magyarázata (arab nyelven.)

3. Töredék (8 sor) a Methnevi-ből.

4. Jegyzetek a fatiháról és mindenféle egyéb imádságról. Csupa jelentéktelen töredékek.

Jankovich Miklós gyűjteményéből. (Sign. 1 Quart. pers.)

XXVIII.

83 levélből álló kézirat, negyedréthben vegyes tartalommal

1. Ferid-al Dîn 'Attâr, híres persa theosoph költő, szül. 513 = 1119) Pend-Nâme (Tanácskönyv) című tankölteményének egy része. Több kiadás (Hindley 1809. de Sacy 1819, könyomat Lucknow 1848) úgyszintén fordítás is van belőle Németh Nesselmann fordította le. Kéziratunkon, mely csak hiányosan tartalmazza a 'Tanács Könyvet', sem a szerző neve, sem pedig a könyv címe nincsen kitéve.

2. Sza'di nevezetes persa tanköltő ismert »Rózsakertjének« (Gulisztán) török fordítása. A címlap, a munka eleje és vége hiányoznak.

3. A két munka elé török hivatalos levelek és fermánok töredékei (másolatban, vannak kötve.

»Ex collectione Mészárosiana (t. i. Mészáros Ignáczból) cessit 15. Junii 1815 Bibliothecae Hungaricae.«

(Sign. 2 Quart. pers.)

XXIX.

Biblia perzsa nyelven, 4-edrétben 219 levél. Tartalmazza a négy evangeliumot, de elején és végén is csonka.

Korát biztosan meg nem határozhatjuk. Sem az írás jellege, sem a szöveg nem nyújt eziránt tájékozást.

(Sign. 4 Quart. persa.

(Vége következik.)
